

YAŞAM KALİTESİ KAVRAMININ ANTİK DÖNEMDEKİ ÖNCÜLLERİ

The Ancient Predecessors of “Quality of Life”

Zehra Edisan¹

Funda Kadioğlu²

¹PhD Student, Çukurova University Faculty of Medicine, Dept. of Medical History and Ethics

²Assist. Prof., Çukurova University Faculty of Medicine, Dept. of Medical History and Ethics

ÖZET

“Yaşam kalitesi” geçmişten günümüze tıbbi düşünceleri ve eylemleri etkileyen bir olgu olmuş ve mutluluk, anlamlı yaşam, kendini iyi hissetme, rahat bir yaşam sürme, yaşama gayesi, yaşama şansı ve hayatın değeri gibi birçok farklı kavram çerçevesinde ele alınarak tartışılmıştır. Bu tartışmaların tarihsel temelleri “mutluluk” ve “iyi yaşam” konularını irdeleyen Yunan filozofları Platon ve Aristo’ya dayandırılmaktadır. Çalışmamızda yaşam kalitesi kavramının antik dönemdeki öncüllerini belirlemek üzere, bu filozofların “Devlet” ve “Nikomakhos’a Etik” isimli eserlerinden yola çıkmış ve onların yaşam kalitesi ile ilgili düşünceleri sırasıyla ele alınıp irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam kalitesi, Antik zamanlar

ABSTRACT

Quality of life has been existed as a phenomenon that affects medical thoughts and actions from past to present. It has been discussed in the context of different concepts like happiness, meaningful life, wellbeing, live a comfortable life, the purpose of life, the chance to live and the value of life. The historical basis of these discussions traced back to the Greek philosophers Plato and Aristotle who had considered the issues “happiness” and “the good life”. The aim of our study is to determine the ancient period premises of the concept “quality of life” in the light of the works “The Republic” and “Nicomachean Ethics” of these philosophers.

Keywords: Quality of life, Ancient times

GİRİŞ

Platon ve Yaşam Kalitesi

Platon’un (M.Ö. 427- 347) ideal devlet anlayışını ortaya koyan “Devlet” adlı diyalogunun 3. kitabında O’nun, hastaların yaşam kaliteleri ile ilgili görüşlerinin yansımalarını görmek olanaklıdır. Platon bu eserinde günümüzde de yaşam kalitesine bağlı olarak ortaya çıkan, “hayatın değeri” ve “yaşamın süresinin mi kalitesinin mi öncelenmesi gerektiği” gibi önemli tıp etiği sorunlarını örneklerle ele alıp değerlendirmektedir.

Platon, ciddi bir hastalıktan muzdarip kimsenin hayatının yaşanmaya değer bir hayat olmadığını belirtmekte ve kronik hastalığa sahip olan ve bu nedenden dolayı işini devam ettiremeyen bir marangozu örnek olarak vermektedir.¹

Lokman Hekim Journal, 2013;3(3):1-4

Received: 29.07.2013; Accepted: 12.09.2013

Correspondence Author: Zehra Edisan, Çukurova University School of Medicine, Dept. of History of Medicine and Ethics Adana-Türkiye

zedisan@hotmail.com

Platon'a göre, doktorların yardımları sayesinde uzatılmış bir yaşam, uzatılmış bir ölüm sürecine dönüşmektedir. Bu durumda marangoz için en iyisi bir an önce ölüp tüm üzüntülerden kurtulmaktır, çünkü alışmış olduğu işini yapamadan sürdüreceği bir yaşamın onun için bir anlamı olmayacaktır. Platon'a göre bu durumda olan bir kişi tıbbi tedaviyi reddedip hastalığını akışına bırakmalıdır.²

"Bir doğramacı hastalanınca ne ister hekimden? Derdini hemen giderecek bir çare; kusturucu, ya da içini temizleyecek bir ilaç. Olmazsa, dağlamak ya da kesmek yolu. Ama hekim onu uzun bir bakıma alırsa, başına yünler sarar, daha bir sürü şeyler salık verirse, ne yapar o adam? "Benim hasta yatmaya vaktim yok, işimi gücümü bırakıp derdimle uğraşmak bana bir kâr sağlamaz, haydi güle güle" der hekime, günlük yaşayışına döner. İyileşirse ne âlâ, yok bedeni hastalığa karşı koyamaz da ölürse, kurtulmuş olur derdinden."³

Platon'un devlet modeline göre sağlıkçıların görevi ancak iyileşebilecek olan hastalıkları tedavi etmektir. Tıp sanatı, uzun süreli kötü bir yaşamı beraberinde getiren kronik hastalıkları değil, kısa sürede iyileşebilecek hastalıkları iyileştirmeye hizmet etmelidir. Bu doğrultuda Platon yıllar süren tedavileri benimsememekte ve ölümle olan savaşında diyet ve egzersiz yardımıyla uzun yıllar yaşayan Herodikos'u kınamaktadır.²

"...Asklepios hekimleri Herodikos'a kadar bugünkü hekimliği, yani hastalığın peşini bırakmama yolunu kullanmazlarmış. Herodikos bir beden eğitimcisiymiş. Hastalanınca da, beden eğitimiyle hekimliği karıştırmak istemiş. Bundan ilk zarar gören kendi olmuş, ondan sonra da birçokları. Ölümünü geciktirmiş. Öldürücü hastalığının gidişini adım adım kollamış, ama kendini iyileştirmek de gelmemiş elinden, her şeyden elini eteğini çekmiş, ömrü boyunca kendine bakmış, alışık olduğu perhizi bozunca, içini yiterek yaşamış. Bilgisi yüzünden de can çekişe çekişe kocamış."³

Platon'un Herodikos'a yönelik eleştirileri, günümüzde yaşam kalitesini yaşam süresine önceleyen ve tıbbin amacını ve başarısını "yaşama yıllar katmak değil, yıllara yaşam katmak" olarak ifade eden yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir.

Platon'un Devlet'in bir başka pasajında hekimlerin kötü bir hayatı uzatmaya çalışmak zorunda olmadıklarından bahsetmesi ise, modern tıbbın "boşuna tedavi" nitelendirmelerini çağrıştırmaktadır.

Günümüzde, geri dönüşümsüz bir hastalığı olan hastaların yaşamlarının uzatılması ve yaşam kalitelerini arttırmayacak ya da kötüleştirecek kimi tedavilerin uygulanması, boşuna tedavi olarak nitelendirilmektedir. Düşük yaşam kalitesinin yaşanmaya değmeyecek bir hayata neden olması kabulünden yola çıkan kimi hekimlik meslek örgütleri etik düzenlemelerinde, hekimin, hastanın yaşam kalitesini yükseltmeye yardımcı olmayacak tıbbi tedavi ve bakımı sağlama yükümlülüğünün bulunmadığını ifade etmektedir. Örneğin Türk Tabipleri Birliği, Amerikan Tıp Birliği ve İngiliz Tıp Birliği etik kodlarında hastanın durumunda bir düzelmeye neden olmayan ve fizyolojik bir yarar sağlamayan, hatta hastanın ağrı ve acı çekme süresini uzatarak makul bir insanın yaşamak istemeyeceği bir hayatı dayatan yaşam destek tedavilerinin uygulanmaması yönünde görüş bildirilmektedir.⁴⁻⁷

Platon da bu görüşlere paralel olarak hekimlerin, hastaların düşük kalitede sürdürecekları bir yaşam için onların tedavileri ile uğraşmak zorunda olmadıklarını ifade etmektedir:

"İşte Asklepios bu gerçeği biliyordu. Onun için de hekimliği yalnız bedenleri doğuştan sağlam olup da, geçici bir hastalığa tutulmuş insanlar için kullandı. Bu hastaları ilaçla, bıçakla iyi ederken, onları gündelik işlerinden, yaşayışlarından ayırmıyordu. İçini hastalık sarmış olan bedenleri kan alma, kusturma, içini temizleme gibi yollarla iyi edeceğim diye, kötü bir hayatı uzatmaya uğraşmazdı. Böylelerin kendilerine benzeyecek çocuklar yapmalarını doğru bulmazdı. Tabiatın verdiği ömrü yaşamaya gücü yetmeyen adamı, iyileştirmenin, ne o adama, ne de topluma fayda vermeyeceğine inanıyordu."³

"...Çünkü yaralanmadan önce sapsağlam olan insanlara, bir merhem yeter; bir içki bile onları iyi edebilir. Ama yaradılıştan hasta ve kötü yaşamış bir insanın ömrünün uzatılmasında hiçbir fayda görmüyorlar; bu insanlar, kral Midas'tan da zengin olsalar, hekimliğin bunlarla uğraşması gerekmez, diyorlardı."³

Aristo ve Yaşam Kalitesi

Mutluluk, anlamlı yaşam, iyi yaşam, kendini iyi hissetme, rahat bir yaşam sürme, yaşama gayesi, yaşama şansı gibi konuların antik zaman filozofları tarafından da tartışma konusu edilmiş olması bu terimleri kendi bünyesinde barındıran yaşam kalitesi kavramının felsefi temellerinin çok eskilere dayandığını göstermektedir.^{8,9}

Aristo'nun (MÖ 384-322) 'Nikomakhos'a Etik'i yaşam kalitesi tanımına etki eden en erken kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma mutluluğun doğasını incelemekte ve günümüzde "mutlu ve yaşamdan hoşnut", "yüksek kalitede bir yaşam sürmek"le aynı anlamı taşıyan "iyi yaşam"ın nasıl elde edileceğine dair bir el kitabı niteliği taşımaktadır.^{10,11} Aristo'nun yaşam kalitesiyle ilgili düşünceleri onun bu kitapta yer alan "eudaimonia" kavramı çerçevesindeki felsefi söylemlerine dayandırılmaktadır.⁹

Sözcük anlamı "iyi bir ruh tarafından kutsanmış olmak", "iyi bir ruh tarafından yönetilmek" ve "kutsal koruma" olan eudaimonia^{12,13} farklı tanımlarla ele alınmaktadır. Bunlardan bazıları; hayattaki en yüksek ve en mükemmel iyi, kendine yetme, iyi yaşamak, iyi eylemek, genel olarak iyi olma hali, kişinin ihtiyaçlarını karşılama ve doğasını gerçekleştirme ve doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan durum, insanın ulaşabileceği en yüksek kalite, insanın nihai ve en yüksek hedefi olan kendini tam olarak gerçekleştirme ve mutluluk halidir.^{12,14-16}

Çeşitlilik gösteren bu tanımlamalarla birlikte "eudaimonia" farklı dillere sıklıkla "mutluluk" olarak tercüme edilmektedir.^{9,12} Ancak birçok araştırmacı bu tanımlamanın yetersiz olduğunda; "eudaimonia"nın bilinen mutluluk kavramından daha geniş bir anlam ihtiva ettiğinde ve Aristo'nun "eudaimonia" ile bugünkü mutluluk anlamından farklı bir şey kastettiğinde hemfikirdir.^{9,12-14} Ostenfelt, "eudaimonia"nın mutluluk gibi sadece öznel bir deneyim olmadığını; bireyin zihinsel yeterliliğinin, zekâsının ve duygusunun da farkına varması anlamını taşıdığını belirtmektedir.¹⁴ Musschenga, Aristo'nun insanların bedensel, zihinsel ve karakter yönden en üstün erdemlere ulaşan bir yaşamı "eudaimonia" olarak nitelendirdiğini ifade etmektedir.¹⁵ 'Nikomakhos'a Etik'in çevirisini yapmış olan Rackham (1926) Aristo'nun "eudaimonia"ya işaret ederken bir duygu durumu ve faaliyetten bahsetmesine dayanarak esenlik/iyi olma halinin (well being), mutluluğa göre daha doğru ve kapsayıcı bir tanımlama olacağını ifade etmektedir. Fayers'ın ifadesiyle ise bu tanımlama, tam anlamıyla "yaşam kalitesine" işaret etmektedir.¹¹

Aristo'ya göre insan eylemlerinin temel amacı, şartların el verdiği en yüksek duruma veya iyiye erişmektir. Bu amacı gerçekleştiren kişi aynı zamanda en yüksek yaşam kalitesine de ulaşmaktadır.^{10,12}

SONUÇ

Platon'un "Devlet", Aristo'nun "Nikomakhos'a Etik" isimli eserleri yaşam kalitesi kavramı etrafındaki tartışmaların bugün olduğu gibi antik dönemde de varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hiç kuşkusuz bu kavram geçmiş zamanın farklı dönemlerinde başka düşünürler tarafından da irdelenmiştir ve gelecekte de irdelenmeye devam edecektir. Ancak yaşam kalitesi ile ilgili çalışmaların en erken kaynağı^{10,11,17} olarak nitelendirilme ve eserlerine rahat erişim olanağı nedeni ile bu makale Platon ve Aristo'nun yaşam kalitesi ile ilgili düşüncelerinin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Çalışmayı başka filozofların yaşam kalitesi ile ilgili fikirlerini araştırarak genişletmek mümkündür.

KAYNAKLAR

1. Plato. Plato in Twelve Volumes, Vols. 5 & 6 translated by Shorey P. London: Cambridge, MA, Harvard University Press, William Heinemann Ltd;1969.
2. Bergdolt K. Das Gewissen der Medizin: Arztsche Moral von der Antike bis heute. München: C.H. Beck Verlag;2004.
3. Platon (Eflatun), Devlet. 2.Baskı,çev: Eyuboğlu S, Cimcoz MA, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları;2000.
4. Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeleri. 1.Baskı, Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları;2009.
5. Okuyaz S, Kadıoğlu FG. Türk Tabipleri Birliği'nin, Amerikan Tıp Birliği'nin ve İngiliz Tıp Birliği'nin Boşuna Tedavi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi. 2. Uluslar arası Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Kongresi Bildiri Kitabı. edt Erdemir AD, Erer S, Öncel Ö, Ankara: Nobel; 2009. 317-329.
6. American Medical Association (AMA)'s Code of Medical Ethics, 2.035 Futile Care. [cited 2012 may 21]Available from: <http://www.ama-assn.org>

7. End-of-life decisions, Views of the BMA. October 2007.
8. Herberger B. Gesundheitsbezogene Lebensqualität von tumorkranken Patientinnen. Msc Thesis, Interuniversitären Kolleg für Gesundheit und Entwicklung, Graz/Schloss Seggau; 2007.
9. Işık A, Meriç M. Hayatın kalitesi (quality of life) kavramının felsefik temelleri; Aristo, Bentham ve Nordenfelt. Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 2010; 10(1):421-434.
10. Barofsky I. Patients' rights, quality of life, and health care system performance. Quality of Life Research, 2003; 12:473-484.
11. Fayers PM, Machin D. Quality of Life. Assessment, Analysis and Interpretation, 1st ed. Chichester:John Wiley & Sons; 2000.
12. Nordenfelt L. Quality of Life, Health and Happiness, Avebury:Ashgate Publishin Limited; 1993.
13. Kostka C. Grundlagen zur Lebensqualität. In: Kamske GF, editors. Lebensqualität: Bausteine und Methoden. 1st. ed. München: Hanser Verlag; 2004. p.7-25.
14. Ostenfeld E. Aristotle on the Good Life and Quality of Life. In: Nordenfelt L, editors. Concepts and Measurement of Quality of Life in Health Care. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers; 1994. p.19-34.
15. Musschenga AW. Quality of Life and Handicapped People. In: Nordenfelt L, editors. Concepts and Measurement of Quality of Life in Health Care. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers; 1994. p.181-198.
16. Cevizci A. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma; 2005.
17. Schalock RL, Verdugo MA, Braddock DL. Handbook on Quality of Life for Human Service Practitioners. Washington DC: American Association on Mental Retardation; 2002.